

Boek- en rapportbesprekingen

Bijlsma R.G. 1993. *Ecologische Atlas van de Nederlandse Roofvogels*. Uitgave in samenwerking met Werkgroep Roofvogels Noord- en Oost Nederland en Vogelbescherming Nederland. Schuyt & Co, Haarlem. 350 pp. ISBN 90 6097 348 8. prijs Dfl. 98,50.

Na een lange incubatieperiode waarbij een heel team samen met 'Roegje' Rob op het boek heeft zitten broeden was-ie daar dan eindelijk op 23 oktober: 1850 gram, 30 cm hoog, 22 cm breed en bijna 3 cm dik, gevuld met 350 pagina's zeer lezens- en bekijkswaardige kost, kortom de Ecologische Atlas van de Nederlandse Roofvogels. Geschreven door Rob Bijlsma met medewerking van Anne-Marie Blomert, Willem van Manen en Maria Quist.

Na een uitgebreide beschrijving van relevante informatie over landschap, weersomstandigheden, methoden en voedselaanbod worden de 12 in ons land broedende roofvogelsoorten stuk voor stuk behandeld en aan het eind, na een hoofdstuk over roofvogelvervolgving, nog eens ecologisch met elkaar vergeleken.

De tekst is levendig geschreven met aansprekende anecdotes die bepaalde gedragsaspecten van de roofvogels (en mensen) op onvergetelijke wijze illustreren, bijvoorbeeld bij de Wespandief: " één van ons is zelfs door een halfwas jong in zijn neus gebeten toen hij zich onvoorzichtig voorover boog!".

Een groot aantal tabellen, diagrammen en kaarten brengt de overstelpende hoeveelheid informatie tot hanteerbare en overzichtelijke proporties terug. En dan de foto's. Al ben je een volstrekte leek op (roof-)vogelgebied, de 185 kleurenfoto's vormen zo'n fraaie en informatieve bron van kijkplezier dat het boek alleen daarom al de aanschaf waard is.

Kritiek? Ja die is er ook. De titel van het boek dekt de lading niet. Onder Nederlandse roofvogels versta ik meer dan de bij ons broedende soorten. Doortrekkers en overwinteraars zoals Roodpootvalk, Visarend en Zeearend horen er net zo goed bij. Bovendien hangt de ecologische beschrijving van de wel besproken soorten erg op de broedbiologie. Winterecologie en trek komen er magertjes vanaf.

Rob heeft de diagrammen en kaarten zelf getekend en niet telkens met een even fraai resultaat (bijvoorbeeld de kaartjes van Drenthe op blz. 25 zijn stordig door rommelige provinciegrenzen die bij geen van de vier gelijk loopt).

In het hoofdstuk 'Methoden' is de uitleg over bewerking van het materiaal naar mijn mening wel erg beknopt gebleven en bij de medewerkers van de Provincie Drenthe ontbreekt Jan Grotenhuis. Dat de eerste foto van het boek (boomvalk op blz. 10-11) onscherp is valt te betreuren maar gelukkig is het verder doorbladerend stukken beter! Tenslotte hoop ik dat bij een tweede druk (inmiddels in voorbereiding) blz. 204 en 217 dezelfde drukwaliteit krijgen als de rest van het boek.

De Ecologische Atlas van de Nederlandse Roofvogels is thans een feit en bekroont de jarenlange inspanning van Rob, Anne-Marie, Willem, Maria en een groot aantal waarnemers en medewerkers op schier onnavolgbare wijze. Helaas is de aanleiding voor al het onderzoek, roofvogelvervolgving, nog steeds actueel in ons land. Met de thans verzamelde kennis en ervaring streeft de WRNON naar een landelijke aanpak van het vervolgingsprobleem. Dit boek geeft zonder twijfel nieuwe munitie en inspiratie aan allen die meer dan zat zijn van de gifmengers, schieters, uithalers, zagers, vertrappers, klemmers en vangers. (Peter Venema)

Van den Brink H., Furda J., van Klinken J. & van Scharenburg K. 1992. *Vogelatlas van Groningen*. Vereniging Avifauna Groningen, SOVON district Groningen & Provincie Groningen. 227 pp. + 6 bijlagen. (Dfl. 27,50. te bestellen bij Harm Jan Wight, Schellhoutstraat 26, 9744 JK Groningen)

Als 'grenswipper' (zo'n vogelaar die regelmatig de provinciegrens overschrijdt) was het op handen zijn van de "Vogelatlas van Groningen" reeds jaren bekend. Al bij het verschijnen van de avifauna "Vogels van Groningen" (1983) was de tijd rijp voor SOVON-tellers en leden van de Vereniging Avifauna Groningen om het materiaal van het SOVON-Atlasproject (1978-83) uit te bouwen en te bewerken tot een zo volledig mogelijke inventarisatie van de Groninger vogelwereld tot 1985.

Het resultaat is een 'werkboek'. Minder geschreven voor een breed publiek en meer een boek voor studieuze vogelaars en natuurbeschermers. De werkwijze wordt duidelijk uit de doeken gedaan en met voorbeelden geïllustreerd waarbij in bijlagen nog dieper wordt ingegaan op de computerprogramma's, schattingen en onzekerheidsmarges. Het grootste deel van het boek omvat soortbeschrijvingen met (voor zover van toepassing) een aantalsschatting van het aantal broedparen, histogrammen van presentie en aantalsverloop (soms uitgesplitst naar delen van de provincie) en enkele verspreidingskaarten. De verspreiding is niet in de vorm van stippen weergegeven maar met maar liefst 29 verschillende codes waardoor een los bijgevoegde leeswijzer noodzakelijk is om tot een vertaling te komen. Deze opzet geeft zoveel informatie dat het kaartbeeld als geheel onleesbaar wordt en haar doel voorbij schiet. Op meer punten zijn concessies aan de leesbaarheid gedaan omwille van een zo zuiver mogelijke presentatie van de resultaten. Bijvoorbeeld een broedvogelschatting van de Merel: "20.000 t.o.f. 1.5 (+a,c,+k)" vereist een speurtocht in het hoofdstuk methode om te kunnen begrijpen. Het ware beter geweest om deze informatie in bijlagen onder te brengen. Zeldzame soorten worden buiten de soorteksten in tabelvorm weergegeven. Hoe belangrijk het is om nooit domweg gepubliceerde gegevens over te pennen maar de bron zelf te achterhalen blijkt uit de opname van een Roodstuitzwaluw, door mij zelf waargenomen in Anjum (Friesland), in 'Limosa' foutief in Lauwersoog gedumpt en vandaaruit zelfs met een verkeerde datum in de 'Vogelatlas van Groningen' gepubliceerd. Na nog een paar overschrijvingen kan zo'n beestje nog in Drenthe terecht komen, dus opletten allemaal!

Een belangrijk hoofdstuk is dat van aantalsveranderingen van broedvogels, met ontwikkelingen vanaf 1850. Het beeld dat hieruit naar voren komt geeft reden tot zorg. Met de soorten van open grasland en open bouwland, waarvoor Groningen nu nog van belang is, gaat het slecht. De oorzaken van afnames liggen voor een groot deel in Groningen zelf: biotoopverslechtering en intensivering van de landbouw. Het boek besluit met een rode lijst van 51 karakteristieke en bedreigde broedvogelsoorten in Groningen en 28 niet-broedvogels. Daarmee hebben beleidsmakers van de Groninger vogelaars een handvat gekregen om mooie woorden in daden te kunnen omzetten zo men dat politiek wil. Het stadium van 'we weten niet hoe het er voor staat' is met deze publikatie in elk geval definitief gepasseerd, waarvoor hulde aan alle betrokkenen. (Peter Venema)

Kleine J. 1993. *Fauna-inventarisatie Dwingelderveld en omgeving 1992*. Rapport, Dwingeloo. 200 pp., waarin opgenomen verspreidingskaarten van vogels, zoogdieren, amfibieën, reptielen en dagvlinders. (J. Kleine, Davidshoeve 1, 7991 PD Dwingeloo.)

De broedvogelstand in dit gebied werd voor de elfde maal systematisch onderzocht. Daarnaast is cijfermateriaal verzameld van winter- en trekvogels en zijn gegevens vergaard van andere diersoorten.

Wederom een indrukwekkende pil waarin alles minutieus is vastgelegd. Voor de meeste deelgebieden wordt inzicht gegeven in het aantal velduren, het aantal minuten besteed per ha, avond- en nachtbezoeken e.d. Kortom, een goed verantwoorde methodebeschrijving. In totaal gaat het in het Dwingelderveld om 460 velduren en ongeveer 500 bureau-uren, voorwaar geen geringe opgave. De systematische tellingen worden door negen personen verricht, terwijl daarnaast nog eens 22 personen waarnemingen en gegevens hebben verstrekt. Leuk is ook de paragraaf over opmerkelijke waarnemingen, waarvan ik U er één niet wil onthouden. Uit een groep van 200 overvliegende Wilde Zwanen zonderde zich één exemplaar af dat tussen de schaapskudde landde (zag hij de schapen voor soortgenoten aan?), doch na enkele minuten vloog hij/zij weer weg.

Enkele resultaten. De stand van de Slobeend bleek met zo'n 60% gekelderd (vermoedelijk door de lage waterstand), maar daar tegenover stond een recordjaar voor de Waterral met negen paar. Er waren fikse aantallen (tot 1800 ex.) pleisterende Goudplevieren. Het aantal pleisterende Grutto's is sterk gedaald (tot max. 350, tegen 4600 in 1988). De Boomleeuwerik had een topjaar met 15 paar en ook de Veldleeuwerik herstelde zich opmerkelijk en komt op het hoogste aantal in tien jaar. Vermeldenswaard is ook een slaapplaats van 130 Groenlingen in jeneverbes.

Over de veelheid aan tabellen (totaal 16) wellicht toch nog een kritische noot. De bijlagen 11, 12 en 13 geven per maand met symbolen (voor de aantalscategorieën) aan in welke mate vogels op één dag maximaal geteld zijn, zijn waargenomen of (slaap)trekken. Dit acht ik wat overbodig. Het lijkt me beter in de tekst bij de soorten aan te geven of het beeld jaarlijks wezenlijk veranderd. Overigens gebeurt dit meestal al. Verder niets dan lof voor het werk dat door de auteur is verricht en dat met veel enthousiasme wordt gedaan en verwoord. (Jan Grotenhuis)

van Manen W. 1992. *De broedvogels van Boswachterij Dwingeloo in 1991*. SOVON-rapport 92/08. SOVON, Beek-Ubbergen. 48 pp. + 66 kaarten.

In de inmiddels welbekende rode reeks van SOVON verscheen een kartering van het SBB-gedeelte van Boswachterij Dwingeloo (oostkant, 1327 ha). Met vijf integrale inventarisatierondes en een gemiddelde tijdsbesteding van 9.8 min/ha is dit een extensieve kartering. Toch blijken de resultaten goed overeen te komen met tezelfdertijd uitgevoerde BMP-inventarisaties. Alle zeldzame en schaarse soorten zijn geteld en van een verspreidingskaart voorzien. Dwingeloo blijkt een doorsnee Drentse boswachterij te zijn, met slechts 1 Bosuil, 3 Kleine Bonte Spechten, 2 Boomklevers en 5 Wielewalen. Appelvink (50) en Glanskop (37) deden het een stuk beter. De Kruisbek was met 82 territoria goed vertegenwoordigd (voorafgaande herfst een irruptie), echter niet de Grote Kruisbek (1 territorium). Deze laatste had in een grove dennenboswachterij als Dwingeloo in 1991 de pan moeten uitswingen (als in Smilde/Berkenheuvel), maar deed dat dus niet. In een apart hoofdstuk wordt ingegaan op dichtheden per bostype en de relatie tussen de voedselrijkdom van vennen en het voorkomen van watervogels. Verder informatie over bolvormige wezens, geblakerde bolletjes en holletjes in het talud. (Rob Bijlsma)

van Manen W. 1992. *Broedvogels van Boswachterij Borger in 1992*. SOVON-rapport 92/18. SOVON, Beek-Ubbergen. 29 pp. + 74 kaarten.

Ditmaal ging Boswachterij Borger (1266 ha) onder het mes. Wederom vijf integrale rondes, met gesommeerd een gemiddelde tijdsbesteding van 10.3 min/ha. Kolonievogels en zeldzame broedvogels ontbraken geheel. De broedvogelbevolking bestond uit 22 schaarse en 42 algemene soorten. Spectaculaire uitschieters ontbreken, wat niemand zal verwonderen die de boswachterij kent. Een vergelijking met een kartering uit 1982 laat zien dat er in zo'n korte tijd toch opmerkelijke veranderingen in de broedvogelfauna kunnen optreden onder invloed van uitdrijving, veroudering van het bos en specifiek heidebeheer. Ook in dit rapport weer het onvermijdelijke Willem-gepeuter in holletjes, deze keer resulterend in een staaltje moederliefde. (Rob Bijlsma)

van Manen W. & Smaal M. 1992. *Broedvogels van Ballooërveld en Drentsche Aa in 1992*. Rapport, Assen. 18 pp. + 56 kaarten.

Het Manenmonster is buitengewoon productief geweest in 1992. Tussen Oudemolen en Nijlande werd een gebied van 2241 ha onderzocht, overwegend grasland (waarvan 425 ha in het beekdal van de Drentsche Aa), bouwland en heide. Het belang van het beekdal komt goed tot uiting in de soortenlijst en in de aangetroffen dichtheden. Kwartelkoning, Paapje, Watersnip en Tureluur beperken zich in hun voorkomen tot het beekdal, Grutto, Wulp, Scholekster en Kievit overwegend ook. Het Ballooërveld is de kweekplaats van Veldleeuweriken (35.4/100 ha) en het regulier gebruikte cultuurland is de enige plek waar (in lage dichtheden) Gele Kwikstaart, Kwartel en Patrijs werden gevonden.

Dit verslag is in zijn kortste en eenvoudig een proeve van bekwaamheid. Waar lange leuterverhalen doorgaans uitmunten in vaagheid en gebakken lucht, wordt hier in weinig woorden duidelijk waarom de Drentsche Aa belangrijk is voor broedvogels. Tevens laat het zien dat andere habitats, hoe verruïneerd ook, niet helemaal zonder waarde hoeven te zijn. (Rob Bijlsma)

Vogelwerkgroep KNNV, afdeling Assen. z.j. *Herfst- en wintervogeltellingen in de Brunstingerplassen, 4. Inventarisatie 1990/91 en 1991/92*. Rapport, 18 pp. + 3 tabellen en 1 bijlage. (VWG KNNV, W. de Ruiter, Nic. Beetslaan 4, 9405 BD Assen).

De Brunstingerplassen, gelegen noordwestelijk van Beilen, bestaan uit een vijftal vennen in een geaccidenteerd heidegebied, in eigendom en beheer bij het Staatsbeheer. De tellingen vonden voor het 4de jaar plaats, al is de telperiode in de loop van de jaren veruimd van begin september tot begin maart, naar begin juli tot begin maart. De gevolgde methode is de integrale gebiedstelling. Route en methode worden beschreven en in kaart gebracht. Bovendien is een biotoopbeschrijving bijgevoegd, waar echter niets mee wordt gedaan. Een oplettende lezer kan echter zelf enige verbanden leggen, want bij sommige soortbeschrijvingen worden kaartjes gegeven. Het aantal bezoeken beliep 41 in 1990/91 en 44 in 1991/92. In de loop der jaren zijn steeds meer gegevens genoteerd en bewerkt, zoals waarneemfrequentie, overvliegende vogels, aandeel van jonge vogels. De weergave van de resultaten is gesommeerd in een drietal grote overzichtstabellen in de bijlagen. Voor een aantal soorten zijn er korte soortbesprekingen met grafiekjes met

waarnemingen per periode van twee weken (over vier telseizoenen) en soms wordt een verspreidingskaart gegeven. Af en toe wordt bij de besprekingen gerefereerd aan de rapportage van Kleine (1992) over het Dwingelderveld. De resultaten zijn niet spectaculair, maar alles is terdege vastgelegd en ook terug te vinden. Voor anderen kunnen data, doortrekpieken e.d. interessant zijn ter vergelijking van eigen materiaal. Zo kan recensent de waarneming van 15 Canadese Ganzen in augustus goed plaatsen, omdat ze in die periode even "zoek" waren bij de Mussels. Bij de vennetjes worden geregeld doortrekkende steltlopers gezien als Watersnip, Witgatje, Oeverloper e.d. Op de korte heidevegetaties worden o.a. Tapuit, piepers, kwikstaarten en Veldleeuwerik aangetroffen, en in de meer begroeiende delen de bosvogels. In de tekst wordt af en toe ook gerefereerd aan broedgevalen van leuke soorten (Dodaars en Tapuit).

Ik vraag me af in hoeverre het gebied nog steeds een functie heeft als slaappleats voor een aantal steltlopersoorten. In de tellingen komt dit niet tot uiting. In eerdere jaren (genoemd in Vogels van Drenthe en in Drentse Vogels) was het gebied van belang als slaappleats van Grutto, Wulp, Regenwulp, Kempphaan en Scholekster. Wellicht een aspect om nader te onderzoeken. (Jan Grotenhuis)

